

Uvod

ZELO KRATEK UVOD mora imeti skromne cilje. Vendar je to tudi priložnost, da bralcu ali bralki odpremo neposredne poti do predmeta in ju vodimo naravnost do tistega, kar je pri predmetu najpomembnejše. V tej knjigi sem bralca ali bralko skušala pripraviti, da se z antično filozofijo spoprime tako, kakor ima to pri njej smisel, namreč kot s tradicijo diskusije in angažmaja, in upam, da se bo ta razgovor nadaljeval še tudi potem, ko bosta s knjigo zaključila.

Ker sem se osredotočala na pomembne in značilne poteze antične filozofije, nisem poskušala izpeljati standardne kronološke pripovedi o tej tradiciji. Ne samo da bila zaradi *zelo* kratke narave te knjige to slaba zamisel (saj je tradicija prebogata, da bi jo lahko nagnetli v tako kratko poročilo), pač pa je začetniku na voljo dovolj knjig, ki mu bodo interes za antično filozofijo pomagale poglobiti. Seznam nadaljnega branja nakazuje primerna izhodišča; začetniki nikoli prej niso imeli na voljo toliko priročnikov, prevodov in spremljevalnih del kakor danes.

Za začetek v prvem poglavju (»Ljudje in zveri: razumeti samega sebe«) bralko vpeljem v vprašanje antične filozofije o tem, kako razumeti konflikt med razumom in čustvi v nas samih. Vprašanje je zlahka razumljivo in moderna bralka se z njim zlahka spoprime, še preden kaj dosti ve o ozadju vanj vpletenih teorij. Pri tem skušam izpostaviti osrednje mesto, ki ga imata v antični tradiciji razprava ter praktični angažma v vprašanih, pomembnih za naše življenje. V drugem poglavju (»Zakaj beremo Platonovo *Državo*?«) se, prav nasprotno, osredotočam na dejavnike, ki nas od antičnih filozofskih piscev oddaljujejo.

Tu gre najprej za (dobesedno) časovno razdaljo ter za dejstvo, da je veliko gradiva izgubljenega. Nato gre še za vpliv drugih dejavnikov, ki se jih moramo zavedati in zaradi katerih je naš interes za antične mislece selektiven in spremenljiv, tako da besedilo, kakršno je Platonova *Država*, v različnih obdobjih beremo zelo različno. Zavedati se moramo tako aktualnosti kakor oddaljenosti. V tretjem in četrtem poglavju (»Srečno življenje, antično in moderno« ter »Razum, vednost in skepticizem«) prikažem, kako razumeti množstvo antičnih pogledov na etiko in vednost ter kako se z njimi spoprijeti: kako se z antičnimi misleci spoprimemo na spoštljiv, vendar kritičen način, tako da se z njimi morda ne strinjamo, a se od njih hkrati učimo. Peto poglavje (»Logika in realnost«) se loteva ostalega učnega programa antične filozofije in se osredotoča na specifično metafizično debato, namreč ali v naravi obstajajo smotri ali ne, in če obstajajo, kakšni so. Šesto poglavje (»Kdaj se je vse začelo? In kaj to sploh je?«) zastavlja vprašanje, kaj, če sploh kaj, antični filozofski tradiciji daje enotnost. To vprašanje je boljše kakor na začetku pripovedi o tradiciji postaviti na njenem koncu, saj upam, da se bo bralka strinjala, da so osnovne poteze tam povedanega zarisane v predhodnih poglavjih. (In če se ne bo, bo to, upam, v duhu predstavljenih debat.)

A vendar, če je področje za vas čisto novo, vam utegne koristiti hitra kronološka skica tradicije, v katero se v tej kratki obliki uvajate, zato taka skica sledi. Ogledate si lahko tudi časovnico, v katero so umeščene velike figure antične filozofije. Vseh v tej knjigi ne moremo primerno obravnavati, četudi v besedilu in okvirčkih diskutiramo o mnogih med njimi.

Tradicionalno velja, da se antična filozofija začenja v šestem stoletju pr. n. št. v grških mestih na obalah Male Azije. Veliko število filozofov združujejo pod splošnim nazivom »predsokratiki«. Ti filozofi so bili dejavni v šestem in petem stoletju. Tales, Anaksimander in Anaksimenes so zgodnji

kozmozlogi, ki so ponujali ambiciozne razlage sveta kot celote. Pitagora je začetnik tradicije, ki je poudarjala mistiko in avtoriteto. Heraklit je pisal notorično nejasne aforizme. Ksenofan je začetnik dolgotrajnega zanimanja za vednost in njene temelje.

Parmenid in Zenon sta zaslovela z argumenti, ki se jih na videz ne da ovreči, vendar vodijo do sklepov, ki jih ni mogoče sprejeti. Ti argumenti so sprožili krizo v filozofskih razlagah sveta; odgovore nanjo najdemo v kozmozlogijah Anaksagore, Empedokla ter atomistov Levkipa in Demokrita.

V drugi polovici petega stoletja so intelektualci, znani kot sofist, razvijali filozofske spretnosti, zlasti v razpravljanju, in filozofske interese, zlasti v etični in družbeni misli. Najbolj znani so Protagora, Hipija, Gorgija in Prodik.

Nekaterih od teh posameznikov strogo gledano niso *predsokratiki*, saj se je njihovo življenje prekrivalo s Sokratovim, vendar na splošno velja, da Sokrat v antični filozofiji označuje točko preobrata. Sokrat ni zapisal ničesar, vendar je imel velik vpliv na vrsto privrženec, med drugim na Aristipa, enega od utemeljiteljev hedonizma, to je ideje, da si mora človek prizadevati za ugodje, in na Antistena, enega od utemeljiteljev kiništva, to je ideje, da mora človek imeti karseda majhne potrebe. Ker je Sokrat poudarjal spraševanje in razpravo, je v očeh antičnega sveta postal ključna simbolna figura Filozofa.

Sokratov najslavnejši privrženec je Platon, najbolj znan antični filozof, avtor filozofskih dialogov, v katerih se je proslavil s svojo literarno veščino. Platon je ustanovil prvo filozofsko šolo; on in njegov najslavnejši učenec Aristotel nadvladujeta filozofijo četrtega stoletja. Oba sta zapustila obsežno delo – Platon v dokončani obliki, Aristotel pa v obliki predavateljskih in raziskovalnih zapiskov.

»Helenistično« obdobje (tradicionalno umeščeno v čas od 323 pr. n. št., leta smrti Aleksandra Velikega, do konca rimske republike ob koncu prvega stoletja pr. n. št.) zaznamuje pojavitev dveh novih filozofskih šol, Epikurjeve in stoiške, pa tudi filozofskih gibanj, ki niso bila institucionalizirana kot šole, na primer kinikov, ter Pirona, prvega skeptika. Platonova šola je v tem obdobju prakticirala obliko skepticizma, medtem ko je več mešanih ali hibridnih šol poskušalo združevati uvide različnih miselnih tokov.

V obdobju od prvega stoletja pr. n. št. do drugega stoletja n. št., to je zgodnjega rimskega cesarstva, obstoječe šole vztrajajo in filozofija cveti. Ne nastane nobena velika nova šola, vendar pride do obnovljenega interesa za Pitagoro ter do pozitivnega in sistematičnega preučevanja Platonovih idej.

V pozni antiki, od drugega do tretjega stoletja, se pojavi izvirna nova šola, namreč Plotinova. Ta oživi nekatere Platonove ideje in jo imenujemo »novoplatonizem«. Ko krščanstvo postane uradna religija rimskega cesarstva, razdeljenega na vzhodni in zahodni del, platonizem postane prevladujoči pogled na svet in je tradicija z največjim vplivom na krščanstvo. Prvi veliki zahodni krščanski mislec, Avguštín, je bil pod vplivom platonizma, vendar je že izgubil stik z velikimi tradicijami antičnega filozofskega mišljenja.

1. poglavje

Ljudje in zveri: razumeti samega sebe

Medejino maščevanje

MEDEJA, HČI KOLHIDSKEGA kralja, je iz ljubezni do grškega pustolovca Jazona izdala svojo deželo in družino in Jazon jo je s seboj pripeljal v Grčijo. Zdaj preživljata težke čase, in da bi izboljšal svoj položaj, je Jazon zapustil Medejo in njuna sinova in naj bi se poročil s hčerjo korintskega kralja. Jazon ne razume globine Medejinega ogorčenja; njena žrtev in predanost mu malo pomenita. Medeja spozna, da je ena sama pot, kako pokazati Jazonu, kaj je storil, kakšno zavezo je razvrednotil. Edini način, da ga prizadene tako, kakor je on njo, je, da ubije njuna sinova ter ga tako prikrajša za potomce in pusti njegovo življenje prazno. Toda kako lahko to stori? To sta tudi njena sinova.

V Evripidovi slavni drami, uprizorjeni v Atenah v petem stoletju pr. n. št., Medeja sklene ubiti svoja sinova, toda ko ju vidi, podvomi v svoj sklep. Pošlje ju stran in se hrabri k dejanju, pri čemer izgovori besede, ki so postale slavne:

Zla se zavedam, ki ga bom storila,
v načrtih mojih pa zmaguje strast,
ki smrtnim je največji vzrok gorja.*

* Evripid, *Medeja; Ifigenija pri Tavrijcih*, prev. Marko Marinčič, Mladinska knjiga, Ljubljana 2000, str. 53–54. [Vse sprotne opombe so uredniške.]